

Nikolaev, V.A.

SZOVJET MEGYEI KÖNYVTÁRAK HELYISMERETI BIBLIOGRÁFIAI APPARÁTUSA

Majdnem minden megyei, határterületi és köztársasági könyvtár nagy gonddal építi ki és sűrűn felhasználja helyismereti bibliográfiai tájékoztató apparátusát a vidékről szóló irodalom propagandájához. Jelenleg a kartotékok alkotják lényegében a könyvtár egész tájismereti tevékenységének alapját. Ezek nélkül nem lehet eredményes felvilágosító munkát végezni, de egyben alapul szolgálnak a vidékről szóló tudományos-tájékoztató bibliográfiák összeállításához is.

Sok száz könyv, több tizezer folyóiratcikk szól minden egyes vidékről; a helyismereti irodalom özöne évről évre dagad, bibliográfiai feldolgozása egyre bonyolultabbá válik. A kartotékok terjedelme jelentősen növekszik, következésképpen szerkesztésükben a leggazdaságosabb és legcélszerűbb módszertani eljárásokat kell alkalmazni.

Sajnos a gyakorlatban nem alakult ki egyöntetű megoldás a helyismereti bibliográfiai tájékoztató apparátus anyagának feltárásában, válogatásában és elhelyezésében. Ennek a helyzetnek je-

lents mértékben oka az, hogy nincs megfelelő módszertani irodalom. Nincs utmutató a tájismereti katalógusok és kartotékok szerkesztésére. A könyvtáraknak e kartotékok szerkesztésében és használatában szerzett tapasztalatait alig általánosítják. A témáról folyóirat-cikk is igen kevés jelent meg.* Bár ezek a cikkek hasznosak, meg kell jegyeznünk, hogy nem tárgyalják a helyismereti apparátus megszervezésének egész kérdéskomplexumát.

Cikkünkben kísérletet teszünk arra, hogy a rendelkezésre álló irodalom és néhány könyvtár tapasztalata alapján megtárgyaljuk a helyismereti irodalom központi katalógusának és a helyismereti kartotékok összeállításának kérdéseit a megyei könyvtárakban. * *

"A megyei /határterületi, köztársasági, autonóm köztársasági/ könyvtárak helyismereti munkájának szabályozása" c. határozat** azt ajánlja, hogy a könyvtárak egységes helyismereti központi katalógust állítsanak fel, osszák be oda mind az egyes önálló kiadványok, mind pedig a folyóiratcikkek katalóguscéduláit. Sok könyvtárban van már a könyveknek önálló helyismereti szakkatalógusa és a folyóiratcikkeknek pedig helyismereti cikk-kartotékja. A tapasztalatok azt mutatják, hogy mind az olvasó, mind pedig a bibliográfus számára kényelmesebb, ha az egy bizonyos kérdésre vonatkozó könyvek és cikkek cimleírásait egy helyen találja. Éppen ezért azoknak a megyei könyvtáraknak a munkatervében, ahol a könyvek és a cikkek cimleírásait külön katalógusban tartják nyilván, elő kellene írni bizonyos intézkedéseket ezek egymáshoz való közelítésére és fokozatos egyesítésére.

* Borovoj, Sz.Ja. "A helyismereti bibliográfia néhány kérdése" = Szovetszkaja Bibliografija. 1954. 36.no.; Brigadirova, N.G. "Könyvtári helyismereti munka" = Bibliotekar'. 1957. 8.no.; Zsuravlev, Ja.T. "Helyismereti bibliográfia a Kujbisevi Menyei Könyvtárban" = Biblioteki SzSzSzR. Opüt rabotü. 1954. 3.no.; Mamontov, A.V. "A járási könyvtár helyismereti kartotékja" = Bibliotekar'. 1958. 2.no.; Csudova, G.F. "Bibliográfia a Kirovi Megyei Gercen Könyvtárban" = Szovetszkaja Bibliografija. 1949. 3/28/. no.

**/A cikk nem merít ki minden kérdést, ami a helyismereti tájékoztató apparátus szerkesztése során a megyei könyvtárakban felvetődhet. Nem tárgyalja a helyismereti központi katalógus és az egész anyag szakkatalógusának kapcsolatát, nem vizsgálja a helyi időszaki kiadványok időrendi katalógusának összeállítási módjára vonatkozó kérdéseket sem.

*** L. 321-328. oldalakon.

A katalógusok és cikk-kartotékok szerkesztési munkájának egyik első mozzanata a helyismereti anyag feltárása. A feltárásnak két fő útja van. Az első a könyvtárba érkező valamennyi könyv és időszaki kiadvány átnézése. Ez a fő eljárás, mivel katalógusok és kartotékok esetében éppolyan fontos a de visu ismerkedés az irodalommal, mint bibliográfiák összeállításánál. A jelentősebb új kiadványok közvetlen átnézése lehetővé teszi, hogy a minimumra csökkentsük a kihagyásokat. A könyvek hely-, tárgy- és névmutatója is megkönnyíti a helyi vonatkozású anyag megtalálását.

Folyóiratcikkek feltárásához a könyvtárnak járó központi és a helyi időszaki kiadványok részletes átnézése szükséges. Természetesen a figyelem a helyi folyóiratokra és hírlapokra koncentrálódik, a központiak közül pedig csak azokra, amelyek gyakran közölnek helyismereti anyagot.

A helyismereti anyag feltárásának másik módja a különféle bibliográfiák felhasználása. A kurrens irodalom tekintetében nagy segítséget nyújtanak a könyvkamarák nemzeti bibliográfiái, valamint más tájékoztató jellegű bibliográfiai kiadványok. /Pl. a Tudományos Akadémia Központi Társadalomtudományi Könyvtárának kurrens szakbibliográfiái*/ A helyismereti anyagnak e bibliográfiák alapján történő feltárásakor nem szabad csupán a földrajzi mutatókra hagyatkozni, mert ezeket általában formális ismérvek - elsősorban a könyvek és folyóiratcikkek címei - alapján állítják össze. Ha a bibliográfus jól ismeri a vidéket és az irodalmat, akkor sok esetben már a cimleírások alapján is megállapíthatja, hogy az egyik vagy másik kiadványban helyismereti anyag található.

Mind az első, mind a második feltárási módnak vannak fogyatékoságai. A kötelezpéldányok gyakran hiányosan érkeznek meg a könyvtárba, a könyvtár nincs abban a helyzetben, hogy minden a Szovjetunióban megjelenő folyóiraatra és hírlapra előfizessen /nincs is rá szükség/. Arról nem is szólnunk, hogy egyes könyvtárak /például a Novoszibirszki Megyei Könyvtár/ nem fogadnak el kötelezpéldányt; ez komoly akadályt jelent a helyismereti állomány gyarapításánál. Ujra meg kell azt is emlitenünk, hogy a megyei könyvtárak

* Ismertetésüket l. Szovetszkaja Bibliografija. 1959. 1/53/. no. 76-81.p.

A felhasznált források nyilvántartása rendszeresen külön nyilvántartó kartonokon történik, ahol feltüntetik az átnézett folyóirat vagy hírlap címét, az évet, a hónapot /hírlapok esetén a napi dátumot/.

НАЗВАНИЕ <i>Советская Сибирь</i>																															
1928	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
ЯНВ.	2	3	4	5	6	7	8		9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
ФЕВ.	27	28	29	30	31	32		33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47		48	49	50	51				
МАРТ	52	53	54	55	56	57		58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72		73	74	75	76				
АПР.	77	78	79	80	81	82		83	84	85	86	87	88	89	90	91	92		93	94	95	96	97		98	99	100	101	102		
МАЙ	103	104	105	106	107		108	109	110	111	112		113	114	115	116	117		118	119	120	121	122		123	124	125	126	127		
ИЮНЬ	128	129	130	131	132	133		134	135	136	137		138	139	140	141	142		143	144	145	146	147		148	149	150	151	152		
ИЮЛ	153	154	155	156	157		158	159	160	161	162		163	164	165	166	167		168	169	170	171	172		173	174	175	176	177		178
АВГ.	179	180	181	182	183	184		185	186	187		188	189	190	191	192		193	194	195	196	197		198	199	200	201	202		203	204
СЕНТ.	205	206	207	208	209	210		211	212	213	214		215	216	217	218		219	220	221	222	223		224	225	226	227	228	229	230	231
ОКТ.	232	233	234	235	236	237		238	239	240	241		242	243	244	245	246	247		248	249	250	251	252		253	254	255	256	257	258
НОЯБ.	259	260	261	262	263	264		265	266	267	268		269	270	271	272		273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286
ДЕК.	287	288	289	290	291	292		293	294	295	296		297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315

Hírlapnyilvántartó karton
/Novoszibirszki Megyei Könyvtár/

Ilyenformán kell nyilvántartani az átnézett bibliográfiákat is. A nyilvántartó kartonokat a katalógus ill. kartoték külön részében tárolják; legcélszerűbb a címek betürendjében, a bibliográfiákat különválasztva a többi kiadványfajtától.

A források nyilvántartását nem korlátozzuk kizárólag a könyvtárban található kiadványokra. A könyvtárból hiányzó kiadványokat gyakran meg lehet találni a város, vagy a megye más könyvtáraiban. Gazdag helyismereti állománnyal rendelkeznek egyes helyismereti muzeumok könyvtárai is. Ezen felül a megyei könyvtárak felhasználják az ország legnagyobb könyvtárainak állományát is, igénybe véve a könyvtárközi kölcsönzésnek a lehetőségét.

Más könyvtárak állományában levő helyismereti irodalom feltárásakor merül fel a kérdés: hogyan lehet azt a munkát a legjobban megszervezni. A lehetséges megoldások közül az egyik az, hogy saját könyvtárnak helyismereti katalógusát hasonlítjuk más könyvtárunk állományával és katalógusával. Ez a megoldás azonban túl bonyolult különösen akkor, ha a könyvtárak más városokban vannak. Sokkal célszerűbbnek tartunk egy másik megoldást: össze kell állítani a helyismereti irodalom betürendes jegyzékét a megyei könyvtár állo-

a helyi kiadványokból nem kapnak köteleespéldányt és hogy nagyon nagy szükség volna a megyei könyvtárak helyismereti-köteleespéldány jogának visszaállítására. A de visu átnézés ilyen esetben tehát nem lehetséges és nincs biztosíték arra, hogy a helyismereti anyag a katalógusokban és a kartotékokban teljes lesz. Mint fentebb láttuk, a helyismereti anyag kiválasztásánál a teljességet a bibliográfiai források átnézése is csak korlátozott mértékben biztosítja. Össze kell tehát kapcsolni a két módszert; egymást kiegészítve a lehető legnagyobb teljességet biztosíthatják.

A helyes eljárás az, ha az anyag tulnyomó részét de visu átnézés alapján vesszük fel a helyismereti kartotékba. Így például a Gor'kiji Megyei Könyvtár kartotékjába felvett 1957. évi 5480 cédula közül több mint 4000 a "Gor'kovszkaja pravda", "Leninszkaja szmena", "Pravda", "Szovetszkaja Roszsziya", 23 járási hírlap és a helyi "Bloknot agitatora" példányainak közvetlen átnézése alapján készült. Az átnézett bibliográfiai források közül a Knizsnaja Letopisz-ból irtak ki legtöbb cédulát. /192 tételt./

A FORRÁSOK NYILVÁNTARTÁSA

Külön is hangsúlyoznunk kell, hogy a helyismereti katalógus és kartotékszerkesztés munkájának elengedhetetlen feltétele az átnézett források nyilvántartása. Enélkül nem tudhatjuk pontosan, milyen anyagot használtunk már fel, mely évekből, és mi az, amit még át kell néznünk. Sajnos néhány könyvtár megfelelkezik ennek a fontos körülménynek a nyilvántartásáról.

*Сибиреведение. Информац. бюллетень научно-исслед. бюро
Сибкрайплана и о-ва по изучению производительных сил Сибкрая.
Новосибирск.*

Г О Д	Янв.	Февр.	Март	Апр.	Май	Июнь	Июль	Авг.	Сент.	Окт.	Ноябрь	Дек.
1927	1	2		3-4	5		6-7			8-10		
1928	1	2		3-4	5		6-7			8-10		
1929	1	2		3-4								

Folyóiratnyilvántartó karton
/Novoszibirszki Megyei Könyvtár/

mánya alapján, és ezt a jegyzéket hasonlítjuk össze más könyvtárak állományával. Ilyen jegyzékeket megküldhetünk a megye minden könyvtárának, és megkérhetjük azokat, tájékoztassanak az állományukban meglévő, de a jegyzékből hiányzó helyismereti irodalomról. A jegyzékek hasznosak az egyes könyvtáraknak is, mert tudomást szereznek a megyei könyvtár helyismereti állományáról. Minthogy az egyes megyei könyvtárak helyismereti állománya igen gazdag, könnyebb az említett jegyzékeket egyes tudományágak szerint /pl. történelem, geológia, gazdaság, stb./ összeállítani.

A helyismereti kiadványok hatásosabb használata érdekében kívánatos, hogy címleírásunkban speciális megjegyzéseket is alkalmazunk. A megyei könyvtárban meglévő anyag címleírásain tüntessük fel a helyrajzi számot. Ha a könyvtár állományában nincsen meg valamely kiadvány, a lelőhelyet megfelelő módon tüntessük fel. Ilyen módon a tájismereti irodalom katalógusa központi katalógus jelleget ölt.

AZ ANYAG KIVÁLASZTÁSA

Milyen műveket vegyünk fel a helyismereti katalógusokba és kartotékokba? Mindenekelőtt olyan könyveket, amelyek egészében vagy tulnyomó részben a szóbanforgó vidékkel foglalkoznak. Néha azonban a vidékre a könyv egyes fejezetei, alfejezetei, esetleg csak egyes lapjai vonatkoznak. Ha az ilyen anyag értékes a helyismereti kutatás szempontjából, természetesen fel kell vennünk, a címleírásban kiemelve a megfelelő lapszámot. Példaként bemutattunk a Szverdlovszki Megyei Könyvtár kartotékjából egy címleírást:

533 Ферсман А. Е.

Ф43 Из истории культуры камня в России. М.-Л.,
изд. Акад. наук СССР, 1946.

73 стр. 25 000 экз.

Стр. 25—32 — глава «Роль Урала и Мурзинки»

Стр. 35 — Екатеринбург как один из центров камнерезной промышленности.

A helyismereti katalógusban feltüntetjük a k ö n y v e k

mellett a folyóiratok és folytatólagos kiadványok cikkeit, a vidékkel foglalkozó könyvek elő- és utószavait; mind a szovjet- mind a forradalomelőtti korszakból származó hírlapok cikkeit és egyéb közleményeit.

A hírlapok gondos és teljes feldolgozását két okkal is megindokolhatjuk: 1/ a hírlapokban gyakran közölnek olyan értékes anyagot, ami más forrásban nem található meg; 2/ a nagyszámu hírlapi közlemény gyakran hiányzik még a legnagyobb bibliográfiai kiadványokból is.

A helyismereti katalógusok és kartotékok számára a főbb központi, valamint a helyi hírlapokat kell analitikusan feldolgozni. Lehetőség szerint kívánatos a járási és az üzemi lapokat is rendszeresen átnézni. Ezt a munkát igen sok megyei és határterületi könyvtár már végzi is. A Kujbisevi Megyei Könyvtárban például több mint 40 városi, járási és üzemi ujságot dolgoznak fel analitikusan. A hírlapi közleményeket szigorúan kell rostálni és mellőzni azt, aminek efemér vagy átmeneti jelentősége van. Válogatásakor ne a cikk terjedelme legyen a döntő ismérv, hanem a tartalma. Az olvasó számára nem csupán a hírlapcikkek jelenthetnek értékes anyagot, hanem az egyéb közlemények is /megjegyzések, krónika, sőt hirdetések is/, ha azok olyan adatokat, tényeket tartalmaznak, amelyek a vidék tanulmányozása szempontjából érdekesek: fontos történeti események, hasznos ásványok lelőhelyének feltárása, stb. Idézünk egy konkrét példát: G. Bahrusev geológus, a harmincas években egy bibliográfia összeállítása közben a régi anyag között megjegyzést talált az Ufimka folyó felső folyása mentén talált mangánlelőhelyről. Felkutatására a megjelölt vidékre expedíciót küldtek, két év múlva pedig megindult a mangánbányászat Baskiriában.*

A hírlapok hireit, apróbb közleményeit célszerű a cimleírás helyett kivágni, kartonra ragasztani és beosztani a katalógus megfelelő szakjába.

Végül pedig hasznos lesz, ha említést teszünk még két olyan kiadványfajtáról, amit célszerű a katalógusba felvenni. Ezek a grafika és a térképek. A vidék természeti képének ábrázolása,

* Ezt a példát N.V. Zdobnov kéziratban levő "A tájismereti anyag cimleírásának tárgyszócsoportos módszere" című munkájából vettük, amely N.V. Zdobnov személyi levéltárában található.

történeti és művészeti emlékműveinek ábrázolása, fényképek az egyes helységekről, helyi kiválóságokról, a lakosság egyes típusairól, nagy szerepet játszanak a tájismereti kutatásban. " ... Ha az illusztrációkkal foglalkozunk, már csak a néprajz területén is sok érdekes anyagot tárunk fel. Mert bizony a művész néhány ceruzavonása sokkal többet mond, mint a bőbeszédű leírás", írta N.V. Zdobnovnak A.G. Bisznek, a helyismereti bibliográfus.* A térképekre a geológusnak, a geodétáknak és a közlekedési szakembereknek egyaránt szüksége van. Sajnos a megyei könyvtárak még kevés figyelmet fordítanak a grafikára és a térképekre, amit részben azzal magyarázhatunk, hogy az ilyesféle anyag feltárása bonyolult. E kiadványfajták bibliográfiai feldolgozását azonban a helyismereti bibliográfia egyik fontos és soronkövetkező feladatának kell tekintelnünk. Egyes könyvtárak már hozzá is kezdtek a feladat megoldásához.

A helyismereti katalógusba és kartotékokba - mint már ezt hangsúlyoztuk - csak olyan anyag kerülhet, aminek teljes egészében vagy egyes részeiben tájismereti jellege van.

A gyakorlatban ezt a kötelező követelményt néhány könyvtár nem veszi figyelembe. Így a Szaratovi Egyetemi Könyvtár függetlenül a cikkek tartalmától felvesz minden cikket a helyi időszaki sajtóból. A könyvtár bibliográfusai azt mondják, hogy segítséget kell nyújtaniok a tudományos dolgozóknak és intézményeknek, amelyek az iránt érdeklődnek, nem jelent-e meg a szaratovi időszaki sajtóban egyes meghatározott szerzők bizonyos tárgykörű munkája, például az Ural geológiájáról, a Penzai megye nevezetes helyeiről, stb. Az ilyesféle anyagválogatást a helyismereti katalógus részére helytelennek kell minősítenünk. Semmi szín alatt sem ellenenzük a helyi sajtó nem helyismereti tartalmu anyagának bibliográfiai feldolgozását, de az erről készített cimleírásokat nem a helyismereti katalógusba kell beosztani.

AZ OLVASÓK IGÉNYEI

Nagy gyakorlati jelentősége van a helyismereti központi katalógus szerkesztésének is. Lényegében itt arról van szó, hogy a tá-

* A.G. Bisznek publikálatlan levele 1932. március 16-ról, N.V. Zdobnovhoz. Megtalálható N.V. Zdobnov irattárában.

jékoztató apparátust a legésszerűbb formában szervezzük meg, úgy hogy azt könnyen kezelhessük, ugyanakkor teljes mértékben kielégítse az olvasók helyismereti jellegű igényeit. Az igen sokrétű igényeket és szükségleteket négy csoportra oszthatjuk.

Az első csoporthoz a témakörök szerinti igények tartoznak, amelyek a vidék múltjára, jelenére, természeti körülményeire, gazdasági erőforrásaira, kulturájára, életformájára irányulnak. Így például a Szverdlovszki Nyilvános Belinszkij Könyvtár olvasói a következő témákra kértek irodalmat: urali népviselet, az Uralvidék a hatodik ötéves tervben, az Uralvidék északi részének ipari meghódítása, takarmányfélék vetésforgói a Szverdlovszki megyében, bányászati iskolák az Uralvidéken a XVIII. században. A témaköri igények általában a helyismereti irodalomra irányuló összes olvasói igények 40-50 százalékát teszik ki.

A második csoportba tartozó igények a vidék egy meghatározott területére, járására, városára, falujára vonatkoznak. Ebben az esetben az olvasót a szóbanforgó terület életének nem egy bizonyos oldala érdekli, hanem egy egész kérdéskomplexum: a múlt és a jelen, a gazdasági helyzet, a kultúra, stb. Nevezzük ezt a fajta igényt feltételesen topografikusnak. Számuk kisebb mint a témaköri igényeké, de mégis jelentős százalékarányt képviselnek /a Szverdlovi Könyvtárban évenként körülbelül 17 százalékot./

Gyakoribbak az olyan igények, amelyek különböző, a vidékkel szoros kapcsolatban álló személyekre, -- forradalmárookra, tudósokra, írókra vonatkoznak. Felsorolunk néhány példát közülük: irodalmat kértek I.M. Pervusinről, az urali matematikusról, I. Redikorcevről, aki Kopejszk város mellett a Cseljabinszki megyében szenet talált, L.N. Tolsztoj urali tartózkodásáról, A.Sz. Szerafimovics donvidéki és V.V. Majakovszkij rosztovi éveiről.

A helyismereti jellegű tájékoztatások jelentős százalékát teszik ki a helyi időszaki sajtóra vonatkozó kérések. Például: adatok az 1914-1918 évi uralvidéki időszakai sajtóról, az Ural és az Uralszkaja Zsizm című hirlapokról, az 1917. évi bolsevik hirlapok Rosztovban, a Proszvescsenie na Urale című folyóirat megjelenési adatai.

KATALÓGUSOK

Az a véleményünk, hogy a helyismereti központi katalógust az

olvasók igényeinek megfelelően célszerű három részre osztani: egy s z a k k a t a l ó g u s r a , egy t o p o g r á f i a i r a , egy b i o b i b l i o g r á f i a i és s z e m é l y i részre. Az időszaki sajtóra vonatkozó kérdésekre a helyi időszaki kiadványok katalógusa ad feleletet. Vizsgáljuk meg az egyes részek tartalmát.

Szakkatalógus

A helyismereti anyag katalógushálózatának fő része a s z a k k a t a l ó g u s , amely a teljes anyagot felöleli. Ebből következik, hogy igen fontos kérdés a helyismereti irodalom osztályozása. A gyakorlatban a különböző könyvtárak különféle rendszereket használnak. Egyesek a tizedes osztályozást teszik meg alapnak /Novoszibirszki Megyei Könyvtár/, mások az Össz-szövetségi Könyvkamaráét /Dagesztáni Köztársasági Könyvtár/, ismét mások saját külön sémát szerkesztenek /Rosztovi Állami Tudományos Könyvtár/. Ez a helyzet nem kielégítő. Felettből kívánatos, hogy valamennyi könyvtár egy bizonyos egységes elgondolás szerint szerkessze katalógusát. A közelmúltban lezajlott értekezleteken és konferenciákon a könyvtári dolgozók többsége a tizedes osztályozás alkalmazása mellett foglalt állást. Ezt az óhajt figyelembe véve, a könyvtárközi osztályozási bizottság a helyismereti feladatokhoz alakította a sémát. A könyvtári osztályozás helyismereti változatának még meg kell állania a gyakorlat próbáját, aminek alapján további változtatásokat és módosításokat lehet rajta végrehajtani.*

Bibliográfiai katalógus

A katalógus b i o b i b l i o g r á f i a i része olyan anyagot tartalmaz, amely a helyi személyiségek életével és tevékenységével kapcsolatos. A katalógus e részének összeállításával kapcsolatosan a legbonyolultabb és leginkább vitatott kérdések egyike, a felveendő válogatása. A gyakorlatban ezt formális kritérium, a szóbanforgó személy születési helye alapján végzik. A kartotékba

* A sémát l.: Kraevedcseszka ja rabota oblasztnüh, kraevük i resz-publikanszkih bibliotek. Moszkva, 1959. 88-109.p.

gyakran olyan személyekről is beosztanak irodalmat, akik alkotó életük során semmiféle kapcsolatban nem állottak a vidékkel. Így például a Gor'kiji Megyei Könyvtár katalógusában terjedelmes rész tartalmazza az N.I. Lobacsevszkijre vonatkozó irodalmat. Közismert, hogy a nagy orosz matematikus ugyan Nizsnij Novgorodban született, de már öt éves korában átköltözött Kazan'ba és élete későbbi folyamán járt szülőföldjén. A Lobacsevszkijről szóló irodalom tulnyomó része semmiféle kapcsolatban sincsen Nizsnij Novgoroddal. Ennek ellenére mind megtalálható a helyismereti katalógusban. Az ilyen irodalomválogatás furcsa benyomást kelt. A hasonló természetű anyagnak az általános katalógusban van a helye, nem pedig a helyismere-tiben. A helyismereti katalógusban meg kell említeni azt a tényt, hogy valaki a vidéken született, annál is inkább, mert az általános katalógusból nem lehet megállapítani a vidék szülötteinek ne-vét. A legcélszerűbb ilyen esetben a katalógus biobibliográfiai részébe az alábbi nemzetközi méretű utalólapot beosztani:

Лобачевский Николай Иванович

(1792—1856)

Гениальный русский математик. Родился в Нижнем Новгороде, до 1797 г. жил в Нижнем Новгороде. Его произведения и литературу о нем см. в общих каталогах и картотеках.

Véleményünk szerint a katalógus biobibliográfiai részébe való névválogatás egyetlen helyes ismérve a szoros alkotói és élet-rajzi kapcsolat a személy és a szóbanforgó vidék között. Másszó-val ez azt jelenti, hogy ebben a részben kell bemutatni a helyi kiválóságokról szóló könyveket és folyóiratcikkeket, olyan szemé-lykeről, akik életük hosszabb vagy rövidebb szakában a vidéken éltek, részt vettek annak politikai, gazdasági, tudományos vagy kulturális életében, irtak a helyi sajtóba. Azokról a személyek-ről szóló irodalmat, akik nem számíthatók ugyan a szó szoros ér-telmében a helyi személyiségek közé, de valamilyen szempontból szoros kapcsolatban állottak a vidékkel szintén kívánatos felven-

ni a katalógusba. Ezek közé számíthatunk egyes politikai számizőtteket, N.G. Csernüsevszkijt és M.L. Mihajlovot, akik néhány évig éltek a bajkálon tuli fegyenctelepen.

Vajon a katalógusnak ebben a részében kell-e feltüntetni a helyi kiválóságról szóló teljes irodalmat? Véleményünk szerint ez abban az esetben célszerű, ha e g é s z élete és munkássága a vidékkel kapcsolatos. A többi esetben véleményünk szerint az anyagnak csak azt a részét kell kiválasztani, amely a szóbanforgó személy és a vidék kapcsolatait tárgyalja. A Gor'kiji Megyei Könyvtár biobibliográfiai katalógusának ebben a részében helyesen válogatott anyag található N.A. Dobroljubovról, A.Sz. Puskinról, M.L. Mihajlovról, T.G. Sevcsenkoról és másokról. Itt csak olyan könyvek és folyóiratcikkek találhatók, amelyek nizsnij-novgorodi tartózkodásukat és munkásságukat jellemzik.

Hogyan épül fel a biobibliográfiai katalógus egy-egy csoportja? Aválasztólapra nem csak az illető vezeték-, kereszt- és apai nevét kell felírni, hanem röviden jellemezni kell őt, ki kell emelni kapcsolatát a vidékkel.

Михайлов Михаил Ларионович

(1829—1865)

Поэт-революционер. Род. 3 янв. ст. ст. 1829 г., умер на каторге в 1865 г. В 1849-1852 гг. служил в Нижнем Новгороде в соляном управлении. Сотрудничал в газ. «Нижегородские губернские ведомости». Писал из Нижнего Новгорода для «Москвитянина».

Nemcsak a szóbanforgó személyről szóló irodalmat kell ide beosztanunk, hanem az illető műveit is. Ezek közül a legnagyobb jelentőségűek azok a könyvek és cikkek, amelyek teljes egészükben vagy részben a vidékről szólnak.

Véleményünk szerint azokat a műveket, amelyeket a szóbanforgó személy ott-tartózkodása idején írt vagy amelyek a helyi kiadóknál jelentek meg, fel kell venni a katalógusba. A Gor'kiji Megyei Könyvtár bibliográfusai a "V.Ja. Kokoszov" címszó után beosztot-

ták ennek a demokrata írónak a vázlatait és elbeszéléseit. Kokoszov 33 évig élt a Bajkálon tuli vidéken, fegyintézeti orvos volt, élete végét Nizsnij Novgorodban töltötte. Bár elbeszéléseinek tulajdonképpeni része szibériai tárgyú, de Nizsnij-Novgorod-i hírlapokban jelentek meg. Ennek következtében ezeknek a műveknek jelentőségük van az író nizsnij-novgorodi szakaszának jellemzésével kapcsolatban. Az itt összegyűjtött anyag nagy segítséget nyújtott V.Ja. Kokoszov elbeszélésgyűjteménye 1955. évi kiadásának előkészítéséhez.

Általános jellegű monográfiák leírásakor fontos, hogy azokat a megfelelő fejezeteket, szakaszokat és lapokat kiemeljük, ahol a szóbanforgó személy és a vidék kapcsolatáról van szó.

Kétféleképpen lehet csoportosítani a "perszonáliákat" a bibliográfiai katalógusban: nevük szerint egységes betűrendben, vagy pedig munkásságuk szerinti szakcsoportokban /például "kutatók", "képzőművészek", "forradalmárok"/. A második eljárást alkalmazza a Gorkiji Megyei Könyvtár.

Földrajzi katalógus

A katalógus topográfiai része olyan anyagok leírását tartalmazza, melyek az egyes járásokról, városokról, és a megye más lakott helyeiről szólnak. A legalkalmasabb itt az anyagot a járások betűrendjében csoportosítani, kezdve a megyei székhely irodalmával. Így szerkesztették meg például a katalógusnak ezt a részét a Rosztovi Marx Károly Könyvtárban. Az egyes csoportokon belül a cédulák szakrendben vannak. Így a Rosztovról szóló csoportban további alcsoportok következnek: "A város története", "A rosztovi városi pártszervezet", "Ipar", "Városrendezés".

Egyes bibliográfusok szerint a topográfiai részre nincs szükség, mert tulajdonképpen a szakkatalógust ismétli meg. Figyelembe kell azonban vennünk a csoportosítás eltérő alapelvét: a földrajzi katalógusban egy bizonyos városról, járásról szóló különféle könyvek és folyóiratcikkek vannak összegyűjtve, a szakkatalógusban viszont ugyanezek különböző tartalmi elemeknek megfelelően vannak szétosztva. Itt igen nehéz a szükséges anyagot megtalálni; ezen felül a szakkatalógusban a monográfiákat nem dolgozzák fel analitikusan az egyes helységekre vonatkozóan. Ha a könyvtárnak nincs

lehetősége arra, hogy teljes terjedelmében állítsa fel a katalógus földrajzi részét, akkor másik megoldás is lehetséges: az ilyen természetű anyagot az egyes szakokban földrajzi alosztással kell elkülöníteni. Ez esetben kívánatos egy, bár kisebb külön csoport felállítására olyan könyvek és folyóiratcikkek cimleirásaival, amelyek egy bizonyos terület, vagy település egész kérdéskomplexumával foglalkoznak.

Fontos alkotórésze a helyismereti bibliográfiai tájékoztató-apparátusnak a helyi időszaki és folytatólagos kiadványok kartotékja. Itt szintugy célszerű olyan folyóiratok és hírlapok cimleirását is elhelyezni, amelyek nem helyben jelennek meg ugyan, de különösen helyi témákkal foglalkoznak. Szibériai vonatkozásban példa gyanánt idézhetjük a "Szevernaja Azija" /később "Szovetszkaja Azija", Moszkva, 1925-1930/ c. folyóiratot.

A vidék teljes időszaki sajtójának analitikus feldolgozása jelen körülmények között majdhogy teljesíthetetlen feladat, először mert a folyóiratok és hírlapok száma igen nagy, másodsor mert sok kiadvány nincs is meg a helyi könyvtárak állományában. A kutatók gyakran arra kényszerülnek, hogy maguk nézzék át az időszaki kiadványokat. Ezért fontos, hogy a könyvtárban meglegyen a vidéken megjelent és megjelenő folyóiratok és hírlapok teljes jegyzéke. - A helyi időszaki sajtó kartotékja számára a kiadványok alábbi csoportosítása célszerű: az anyagot két nagy részre osztjuk: "Forradalom előtti időszaki sajtó" és "Szovjet időszaki sajtó"; a két csoporton belül célirányos a folyóiratokat és a folytatólagos kiadványokat a hírlapoktól elkülöníteni és címük betürendjébe sorolni.

Hozzá kell még tennünk, hogy a helyismereti központi katalógus két részét ne válasszuk el egymástól, sőt kapcsoljuk össze a helyi sajtó kartotékjával utalók segítségével. ("Lásd", "lásd még"). Az egyes helyismereti szakfolyóiratok rövid cimleirását is célszerű a megfelelő szakkatalógusi részbe beosztani, a teljes leírást pedig a helyi sajtó kartotékjára kell utalni.

Eredeti cím: Kraevedcseszkij szpravocsno - bibliograficseszkij apparat v oblaszt-nüh bibliotekah.
Megjelent: Szovetszkaja Bibliografija. 1959. 4/56/ no. 26-36.p.
OSzK ford.sz.: 2179.